

Kierunki rozwoju ukraińskiej filozofii edukacji

Ukraińska myśl pedagogiczna jest znana dzięki takim postaciom, jak Wasyl Suchomliński, Antoni Makarenko, czy Maria Rusowa². Ci pedagodzy nie określali siebie jako przedstawicieli filozofii edukacji, ponieważ takiego kierunku nie było w byłym Związku Radzieckim. Jednak ocena ich prac daje prawo odnieść ich twórczość do dziedziny filozofii edukacji. Chociaż pedagodzy-filozofowie pracowali w ograniczonych warunkach, tworzyli coś oryginalnego i wartościowego dla ludzkości. Na przykład, wychowawczy system W. Suchomlińskiego jest wprowadzony w wychowaniu przedszkolnym w Japonii, a jego prace są przetłumaczone na 40 języków świata, ale niestety, system Suchomlińskiego nie był zrealizowany w samym ZSRR. System edukacyjny szkół wyższych był organizowany stosownie do metody dialektyczno-materialistycznej. W tym światopoglądzie wartości indywidualistyczne były cenione niżej od wartości społecznych. Niepodległość Ukrainy stworzyła możliwość pójścia drogą nowoczesnego postępu cywilizacyjnego, pozwoliła na nowo odczytać własną historię, samodzielnie wybierać drogę rozwoju.

Celem tego artykułu jest spojrzenie na rozwój tendencji w dziedzinie ukraińskiej filozofii edukacji. Problemy filozofii edukacji w Związku Radzieckim były podejmowane w ramach ideologii marksistowsko-leninowskiej. Pierwsza wielka konferencja naukowa pod nazwą „Twórczość i pedagogika”³ odbyła się w ZSRR w ostatnim okresie przebudowy zapoczątkowanej przez M. Gorbaczowa. Rozpoczęła się tam wówczas szeroka dyskusja pomiędzy pedagogami a filozofami na temat filozofii edukacji. Potem, w 1996 r., odbyła się pierwsza konferencja ogólnoukraińska w Kijowie na temat „Filozofia edukacji na współczesnej Ukrainie”, w której uczestniczyło blisko 400 osób. Na konferencji był

¹ Julia Krawczenko, kandydat (doktor) nauk filozoficznych, ukończyła studia na Uniwersytecie Narodowym im. Tarasa Szewczenki w Kijowie w 2004 roku. W tymże roku podjęła studia doktoranckie, a w 2008 roku obroniła doktorat na temat *Odrodzenie tradycji patrystycznej w filozofii duchowno-akademickiej*. Obecnie jest wykładowcą filozofii na Uniwersytecie Sławistycznym w Kijowie.

² W czasie swojego życia i działalności owi pedagodzy nie byli uznawani za ukraińskich, lecz radzieckich. Jednak byli oni Ukraińcami z pochodzenia, urodzili się i pracowali na Ukrainie. Te przesłanki dają mi podstawy odnosić ich do historii ukraińskiej myśli pedagogicznej.

prezentowany pierwszy na terenach byłego ZSRR podręcznik z zakresu filozofii edukacji pt. „Filozofia współczesnej edukacji” autorstwa wówczas jeszcze dr Władlena Łutaja⁴. Nowym etapem w rozwoju ukraińskiej filozofii edukacji było wprowadzenie w 1997 r. nowej specjalności ‘filozofia edukacji’ w ramach stopnia naukowego ‘kandydat nauk filozoficznych’ (ukraiński odpowiednik doktora filozofii). Po 2000 roku w Instytucie Szkolnictwa Wyższego Akademii Nauk Pedagogicznych w Kijowie powstał Zakład Filozofii i Prognozowania Edukacji. Zakład odgrywa rolę centrum koordynującego rozwój filozofii edukacji i wprowadzenia jej w praktykę pedagogiczną. Od kilku lat Zakład wydaje czasopismo „Filozofia Edukacji”⁵. Na niektórych uniwersytetach (m.in. Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. M. Dragomanowa) zaczęto wykładać przedmiot ‘filozofia edukacji’ na kierunku studiów filozofia. Pojawiło się również wiele artykułów na ten temat. Kwestią dobrego smaku stało się wprowadzenie tematyki filozofii edukacji w ukraińskich czasopismach „Edukacja i Zarządzanie”, „Pedagogika i Psychologia”, „Pedagogika Tolerancji”, „Pedagogiczne Poszukiwania”, „Postmetodyka”⁶ i „Filozofia Praktyczna”⁷, „Nauka Pedagogiczna: Historia, Teoria, Praktyka, Tendencje Rozwoju”⁸.

Powyższe zmiany wskazują na postęp i rozwój w tej dziedzinie, chociaż sami ukraińscy naukowcy mają różnorodne opinie na ten temat. I tak na przykład, dyrektor Instytutu Filozofii Ukraińskiej Akademii Nauk Myrośław Popowycz, na jednej z konferencji w końcu lat 90. mówił, że „pole filozofii edukacji pozostaje puste”⁹. Był to jednak pogląd odosobniony, a większość uczonych uważa, że dziedzina filozofii edukacji wzbogaca się w treści. Jedną z pierwszych i najbardziej fundamentalnych conceptualizacji filozofii edukacji dla studiów uniwersyteckich jest wspomniany już podręcznik „Współczesna filozofia edukacji” W. Łutaja, „ukierunkowany na społeczno-filozoficzne i aksjologiczne problemy edukacji”¹⁰. W tej pracy autor pragnął przedstawić metodę, pryncypia i nurty filozofii

³ Творчество и педагогика. АН СССР. Сб. тезисов Всесоюзной конференции в 6-ти т.т. – М., 1989.

⁴ Dr hab., profesor, pracownik naukowy w Instytucie Szkolnictwa Wyższego Akademii Nauk Pedagogicznych w Kijowie.

⁵ <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc%5Fgum/PhilEdu/>

⁶ <http://www.ipe.poltava.ua/pm/postmetod.html>

⁷ <http://sofy.kiev.ua/pf.htm>

⁸ http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science/

⁹ Клепко С.Ф. Українська парина філософії освіти // Практична філософія. – 2001. – № 1. – С.197-211.

¹⁰ Amerykańska filozofia edukacji oczyma ukraińskich badaczy. Materiały ogólnoukraińskiej naukowo-praktycznej konferencji 22 grudnia 2005 roku – Połtawa: POIPPO, 2005. – 281s., s. 247, http://www.ipe.poltava.ua/file/klepko/book_philosophy_of_education.doc

edukacji w światowym kontekście, a zatem otworzyć ukraińskim naukowcom nowe pole badawcze. Istotną zaletą pracy W. Łutaja jest obiektywne spojrzenie autora na różne kierunki filozofii i ich stosunku do pedagogiki, szczególnie odnosi się to do niedawno panującej ideologii marksistowsko-leninowskiej. Tę ostatnią autor poddaje obiektywnej krytyce i wskazuje także na jej zalety, co było nieczęstym zjawiskiem na początku lat 90. W określeniu dziedziny filozofii edukacji i jej metodologii W. Łutaj skorzystał z diapazonu kierunków filozofii, od rosyjskiej filozofii religijnej po synergetykę. Celem tego było poszukiwanie „systemu pryncypiów metodologicznych, które pełnią rolę pewnej minimalnej, zasadniczej podstawy działalności wszystkich edukatorów”¹¹.

Kolejnym elementem tej pracy, ważnym dla ukraińskiego naukowego i społecznego kontekstu lat 90., jest wskazywanie paraleli między ideami zachodnich i ukraińskich filozofów, z których część była zakazana w czasach ZSRR. Przykładem może być przywołanie zakazanego niegdyś Pamfiła Jurkiewicza¹² oraz nowe odczytanie prac Hryhora Skovorody¹³. Dzięki tym fragmentom W. Łutaj pomagał odrodzeniu zapomnianych postaci i przyczynił się do ukształtowania ich znaczenia dla młodego państwa ukraińskiego. Podręcznik W. Łutaja bywał uważany za powierzchowny. Połtawski uczony Serhij Klepko uważa natomiast, że „powierzchnowość kursu prof. Łutaja jest usprawiedliwiona jego ‘pionierskim’ charakterem w Ukrainie, świadomym ograniczeniem bazy źródłowej kursu, do której była włączona tylko literatura znana na Ukrainie”¹⁴. W. Łutaj uważa, że współczesna filozofia edukacji nie może być oparta tylko na jakimś jednym systemie filozoficznym, w tym i na takim, który stara się syntetyzować w sobie wszystkie główne osiągnięcia innych systemów. Według niego filozofia edukacji musi łączyć i akumulować w sobie następujące idee:

1. Osiągnięcie jakiejś, chociażby minimalnej, substancjalnej jedności wszystkich podmiotów edukacji, zwłaszcza w sposobie rozumienia ogólnoludzkich wartości.
2. Konieczność różnorodności form realizacji tej jedności, oraz rozumienie tego, że

¹¹ Tamże, s. 247.

¹² Pamfil Jurkiewicz (1826-1874) – wybitny filozof i pedagog ukraiński. Ukończył Akademię Duchowną w Kijowie, był profesorem Uniwersytetu w Moskwie i nauczycielem znanego przedstawiciela rosyjskiej filozofii religijnej Władimira Sołowjowa. W dziedzinie ludzkiego poznania wyróżniał rolę irracjonalnego poznania świata poprzez serce człowieka. W ZSRR był na indeksie za walkę z rosyjskimi pozytywistami XIX wieku i wystąpienia przeciwko zasadom materializmu. Jego najważniejsze prace w dziedzinie pedagogiki to: „Rozważania o wychowaniu” (1865) i „Kurs pedagogiki ogólnej” (1869).

¹³ Hryhory Skovoroda (1722-1794) – ukraiński humanista, filozof, poeta, pedagog, mistyk.

jakikolwiek typy światopoglądu, kultury i edukacji odgrywają swoją unikalną rolę w rozwiązywaniu problemów człowieczeństwa.

3. Walka przeciwieństw nie musi zmierzać do antagonizmu¹⁵.

Jako służący rozwojowi filozofii edukacji W. Łutaj proponuje następujący system filozoficzno-metodologicznych zasad:

- 1) zasada podobieństwa przeciwieństw w nieskończoności;
- 2) zasada samoorganizacji i jej postępu w rozwoju bytu;
- 3) zasada pluralizmu;
- 4) zasada dialogu
- 5) zasada rotacji, która jego zdaniem, może odegrać rolę rusztowania w reformowaniu edukacji¹⁶. Sens tej ostatniej metody polega na tym, że „prawidłowość przemian naszego poznania przebiega od konkretności do abstrakcji, i daje określony istotny rezultat”, jednak odwrotne zastosowanie tej metody (tj. od abstrakcji do konkretności) również daje „istotny rezultat”¹⁷. Oprócz zalet podręcznik ma i swoje słabe strony. S. Łupko zauważa, że „w podręczniku nie są uwzględnione wszystkie problemy filozofii edukacji, które mają istotne znaczenie dla reformowania całego systemu edukacyjnego na Ukrainie, niektóre z nich są rozpatrywane tylko powierzchownie, przede wszystkim zagadnienia współczesnych filozoficznych problemów antropologii pedagogicznej, historii pedagogiki, wykorzystania technologii informacyjnych”¹⁸. Razem z innymi filozofami W. Łutaj uważał, że jednym ze współczesnych problemów edukacji jest antynomia między społecznym ‘trzeba’ a uczniowskim ‘chcę’. Taki dualizm sformułował już rosyjski pedagog Szałwa Amonaszwili¹⁹. Ukraińscy filozofowie uważają, że owa antynomia jest głównym problemem edukacyjnych działań. Ten problem stawia ich przed dwiema opozycyjnymi tendencjami: zwiększeniem roli obowiązkowych wymogów społeczeństwa wobec działań edukacyjnych, albo ograniczeniem tych wymagań, czyli zwiększeniem roli wolnego wyboru dowolnych podmiotów działań edukacyjnych. W. Łutaj wraz z prezesem Instytutu Szkolnictwa

¹⁴ http://www.ipe.poltava.ua/file/klepko/book_philosophy_of_education.doc

¹⁵ W. Łutaj, *Współczesna filozofia edukacji*, Kijów 1996.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże, 119.

¹⁸ Amerykańska filozofia edukacji oczyma ukraińskich badaczy. Materiały ogólnoukraińskiej naukowo-praktycznej konferencji 22 grudnia 2005 roku – Połtawa: POIPPO, 2005. – 281s., s. 247, http://www.ipe.poltava.ua/file/klepko/book_philosophy_of_education.doc, s. 246.

¹⁹ Амонашвілі Ш. До школи у шість років // Педагогічний пошук. - К., 1990.

Wyższego Akademii Nauk Pedagogicznych Wiktoorem Andruszczenko i innymi badaczami w tej dziedzinie (M. Kułtajewa, L. Zazun) proponują wziąć pod uwagę w przyszłym rozwoju edukacji społecznej - jak sami go nazwali - „paradygmat Gruszewskiego”. Apelują oni do mało znanej pracy Michaiła Gruszewskiego, wybitnego historyka, działacza społecznego, polityka, autora dzieła *Początki obywatelstwa: socjologia genetyczna*²⁰. W tej pracy M. Gruszewski pisze: „Jestem głęboko przekonany o decydującej roli w wiecznych przemianach ludzkości tej nieustannej konkurencji indywidualnych i kolektywnych tendencji, i periodycznych zmian z przewagą to jednych, to drugich. To następstwo jawi mi się jako podstawa rytmu ewolucji społecznej, którą bada socjologia”²¹. I dalej „Całe życie ludzkości było wieczną zmianą, wiecznym następstwem popędów do kolektywizmu i indywidualistycznego samozadowolenia”²². Analiza danego społecznego (ale i filozoficzno-edukacyjnego) paradygmatu skłania wymienionych naukowców do sformułowania następujących wniosków:

1. Gruszewski, zapewne pierwszy w naukach społecznych, wyraźnie określił główne konkurencyjne tendencje, powiązanie których nazywał “wieczną zmianą ludzkiego życia” i “rytmem społecznej ewolucji”
2. Połączenie się tych konkurencyjnych tendencji nie jest możliwe, ponieważ spełniają się one na wszystkich poziomach poprzez stałą oscylację między indywidualistycznymi i kolektywistycznymi interesami.
3. Paradygmat Gruszewskiego należy postrzegać jako duży przełom w rozwiązywaniu najostrzejszych społecznych przeciwieństw. W swej istocie zgadza się zarówno z metodologią synergetyczną, czyli taką, która jest skierowana na przewyższenie jednostronności (w szczególności pełnej przewagi liberalnych wartości, czy też przeciwnie, komunistyczno-kolektywnych). Polega na poszukiwaniu “niestałej trajektorii”, która może optymalizować rozwiązanie najostrzejszych społecznych problemów współczesności.
4. Ostatni postulat dotyczy optymalizacji rozwiązania głównego edukacyjnego przeciwieństwa między uczniowskim “chcę” i społecznym “należy”²³. Tym samym paradygmat Gruszewskiego rozpatrują ukraińscy filozofowie edukacji jako ważną społeczną

²⁰ Початки громадянства: генетична соціологія (Прага, 1921).

²¹ Tamże, s. 4.

²² Tamże, s. 85-86.

²³ http://www.ashsu.org/index.php?module=pagemaster&PAGE_user_op=view_page&PAGE_id=399

konkretyzację ogólnego współczesnego paradygmatu, który musi stać się, ich zdaniem, podstawą filozofii edukacji XXI wieku w kształtowaniu współczesnego praktycznego światopoglądu Ukraińców. Jest to pierwszy oryginalny paradygmat utworzony przez ukraińskich filozofów edukacji. Drugi z paradygmatów można nazwać synergetycznym. Ukraińscy pedagodzy szczegółowo i wnikliwie rozpatrują go jako metodologię dla rozwoju filozofii edukacji. „Synergetyka pierwsza spośród nauk odkryła, że chaos odgrywa najważniejszą rolę we wszystkich skomplikowanych systemach otwartych”²⁴. I dlatego nie można wcześniej przewidzieć rezultatów takiego rozwoju, ponieważ zawsze istnieje ogromna ilość rozwiązań. Jednak w paradygmacie synergetycznym „istnieją prawidłowości rozwoju niektórych systemów. Po pierwsze, to ‘absolutne zmienne’, które są atrybutami wszystkich tych systemów. Po drugie, istnieją poszczególne ogólne prawidłowości dowolnego systemu, które są powszechne w granicach stałości jego jakości”²⁵. Jako przykład zastosowania synergetycznego podejścia W. Łutaj podaje pogląd Lwa Wygotskiego o wychowaniu dziecka: „problemy wychowawcze pojawiają się w przełomowych momentach, poprzez zmianę systemu pedagogicznego, który zastosowany do dziecka nie nadąża za szybkimi zmianami jego osobowości. Wykorzystanie metodologii filozofii niestabilności dla rozwiązania tego problemu oznacza wymaganie nie tylko odpowiedniej zmiany systemu pedagogicznego, ale musi uwzględnić także unikalność procesu rozwoju dziecka w przełomowych etapach jego ontogenezy”²⁶. W kwestii filozofii edukacji filozofowie ci stawiają również pytanie, którą filozofię uczynić podstawową dla reformy systemu edukacyjnego. W tym zakresie odpowiedzią na to są trzy kierunki. Pierwszy jest holistyczny i mówi o rozwoju takiego systemu filozofii i edukacji, który wybiera spośród osiągnięć wszystkich teorii, jak również pedagogicznej praktyki. Łutaj nazywa go „pedagogiką harmonijnej całościowości”. Ale ten kierunek nie stał się głównym i był krytykowany za uznawanie prawdziwości jedynie własnych poglądów i za dogmatyzm. Drugi kierunek to filozoficzny pluralizm albo relatywizm. Ten kierunek zaczął w pewnym okresie dominować na terenach byłego ZSRR, po panowaniu tu monistyczno-dialektycznego systemu. Zdaniem profesora Łutaja, dzięki zasadzie pluralizmu „szybciej następuje wzrost rozwoju wiedzy o poszczególnych dziedzinach realnego świata i ludzkich działań [...]. Zasada pluralizmu ma

²⁴ *Filozoficzne osnowe transformacji Edukacji Wyższej w Ukrainie na początku XXI wieku*, K. 2008., s. 104.

²⁵ Tamże.

²⁶ W. Łutaj, *Współczesna filozofia edukacji*, Kijów 1996, s.78.

również wyłącznie demokratyczny i antydogmatyczny charakter”²⁷. Jej zaletą jest także to, że „uwaga skupia się na tworzeniu osobowości twórczej, rozwoju jej unikalnych zdolności”²⁸. Do wad poglądów pluralistów należy to, że one „nie doceniają ważnego znaczenia już osiągniętej przez ludzkość wiedzy o logicznych prawidłowościach między elementami całościowych zjawisk, w tym także i elementów całościowego procesu pedagogicznego, pozostawiając takie rozwiązanie tylko intuitywnym cechom naszego myślenia”²⁹. Oprócz tego, ten kierunek jest „związany ze zmniejszeniem zainteresowania uczniów problemami społecznymi i ze wzrostem ich egoizmu”³⁰.

W. Łutaj bardzo pozytywnie patrzy na metodologię dialektyki negatywnej Adorno, która „akcentuje uchronienie unikalnego i niepodobnego”³¹ i może pomóc w rozwiązaniu przeciwieństwa między holistami i pluralistami. Za najbardziej zasadny uważany jest trzeci kierunek, któremu podstawy jak uważają ukraińscy naukowcy dał Karl Jaspers. Sens tej koncepcji jest taki: „Obowiązkowy dla wszystkich jeden światowy porządek (ale nie światowego imperium) możliwy jest w przypadku, gdy wielość światopoglądów pozostaje wolna w swojej komunikacji historycznej”³². Czyli ogólne dla wszystkich światopoglądowe zasady sprowadzają się do pewnego minimum, które łatwiej może być akceptowane przez przedstawicieli innego światopoglądu. Na tym zasadza się paradygmat K. Jaspersa. Jak widać z wątku powyżej, w Kijowie skupiają się naukowcy, którzy zastanawiają się nad fundamentami rozwoju filozofii edukacji, szukają jej metodologii, pryncypiów, paradygmatów. Oprócz Kijowa są inne naukowe centra w poszczególnych regionach, gdzie problemy pedagogiki i wychowania rozpatrywane są pod kątem filozofii edukacji. Szczególnej uwagi wymagają naukowcy regionu półtawskiego, z których większość pracuje w Regionalnym Instytucie Podyplomowej Edukacji Pedagogicznej im. M. Ostrogradskiego. Liderem tego naukowego centrum jest Serhij Klepko, wicedyrektor instytutu, główny redaktor pisma „Postmetodyka”, autor wielu artykułów i monografii. S. Klepko jest pedagogiem-praktykiem. Razem ze swoimi kolegami zajmuje się rozwiązywaniem codziennych problemów, które stoją przed nauczycielami, zwłaszcza w szkolnym systemie

²⁷ Tamże, s. 52.

²⁸ Tamże, s. 52.

²⁹ Tamże, s. 59.

³⁰ Tamże, s. 75.

³¹ Tamże, s. 73.

³² Filozoficzne osnowy transformacji Edukacji Wyższej w Ukrainie na początku XXI wieku. K. 2008., s. 331.

wychowawczym. Współpracują oni z amerykańskimi fundacjami, dzięki czemu mają możliwość poznać doświadczenia systemu edukacyjnego i szczegółów filozofii edukacji amerykańskiej. Rezultatem tej współpracy jest to, że poławscy naukowcy w swoich publikacjach doradzają w kwestii procesu transformacji edukacji ukraińskiej i w praktyce sami korzystają z uzyskanego doświadczenia. W szczególności organizują treningi dla nauczycieli i ukierunkowują ich na uczenie się przez całe życie (long-life study). Na swoich zajęciach wykorzystują różnorodną metodykę. Ukraińscy naukowcy są zachwyceni amerykańskim systemem edukacyjnym, jednak mają i krytyczne spojrzenie. Na przykład, S. Klepko uważa, że „główna wada większości akademickich podręczników zachodnich polega na tym, że filozofia edukacji jest w nich rozpatrywana jako zastosowanie idei ogólnofilozoficznych w edukacji, lub jako namiastka teorii pedagogicznych stosowana do rozumienia zjawisk edukacyjnych”³³. Według S. Klepko rozwój filozofii edukacji jest nadbudowany na rozwoju edukacyjnej myśli i pedagogicznej praktyki. S. Klepko interpretuje filozofię edukacji jako „ważny systemotwórczy konstrukt przestrzeni edukacyjnej”³⁴, a konceptualnym jądrem studiów z filozofii edukacji jest „systematyzacja i wybór materiału dla eksplikacji głównych linii refleksji filozoficznej o problemach edukacji: Platon – Fichte – Kant – Nietzsche – Foucault – Piaget – Papert – Popper – Soros”³⁵. Poławscy naukowcy pragną skupić się na „problemach, które są na pograniczu filozofii edukacji z epistemologią, filozofią nauki, psychologią, neuropsychologią”³⁶. S. Klepko wysoko ocenia rolę filozofii edukacji, szczególnie podkreśla, że „współczesna filozofia edukacji – to ostatni projekt filozofii w ogóle. Filozofia zmęczyła się robieniem ludzkości lepszą przy pomocy rewolucji, zarządzania i menadżeryzmu, a ostatni jej know-how to - edukacja [...]. Żeby rząd stał się ‘rządem uczącym się’, społeczeństwo - ‘społeczeństwem wiedzy’ czy ‘społeczeństwem uczącym się’, muszą oni [rząd i społeczeństwo] mieć odpowiednie filozofie edukacji. Filozofia edukacji to publiczne zastosowanie filozofii na poziomie społeczeństwa”³⁷. Ten autor do zalet współczesnej filozofii edukacji zalicza konceptualizację regionalnego rozwoju edukacji. Jako przykład podaje, że podstawą w rozwoju filozofii edukacji regionu

³³ Amerykańska filozofia edukacji oczyma ukraińskich badaczy. Materiały ogólnoukraińskiej naukowo-praktycznej konferencji 22 grudnia 2005 roku – Połtawa: POIPPO, 2005. – 281s., s. 247, http://www.ipe.poltava.ua/file/klepko/book_philosophy_of_education.doc

³⁴ Tamże, s. 245.

³⁵ Tamże, s. 245.

³⁶ Tamże, s. 247.

ługańskiego jest pedagogika „tworzenia życia”. Region charkowski stara się natomiast wykorzystać swój naukowy potencjał jako kolebki ukraińskiego odrodzenia i zarazem odnajduje sens i przydatność innowacji postmodernistycznych. Region sumski konceptualnych zasad upatruje w zapewnieniu innowacyjnej działalności nauczycieli na podstawie rozwoju filozoficznej kultury nauczania i stopniowego wprowadzenia inżynierii społecznej w działanie edukacyjne. Pedagodzy regionu połtawskiego próbują stosować się do konceptualnej jedności zasad “Rozmyślań o wykładaniu” M. Ostrogradskiego A. Bluma, filozofii noosferycznej W. Wernadskiego, filozofii serca G. Skoworody i P. Jurkiewicza. S. Klepko bardzo ceni tę różnorodność, ponieważ wskazuje ona według niego na osobliwość regionalnych światopoglądów i tworzy alternatywne kierunki w rozwoju filozofii edukacji. Filozof ten jest krytykiem pedagogicznego holizmu. Uważa, że pedagogiczny holizm to odbieganie od realnych pytań o fragmentaryczność naszego świata, z którą nieprzekonująco walczy tylko hasłem jednolitości. Jednym z najważniejszych celów ukraińskich pedagogów winno być, według S. Klepko, przekształcenie słownika pedagogicznego. Zmiana słownika odbywa się niełatwo, ponieważ jest to faktyczny proces opanowania nowego języka. Mimo wszystko tę pracę, według S. Klepko, trzeba prowadzić nadal. W okresie niepodległości dziedzina filozofii edukacji na Ukrainie zajęła określone miejsce i realizuje postawione jej cele. Filozofowie edukacji prowadzą dyskusję o metodologii rozwoju tej dyscypliny. Ich zdaniem realizacji celów filozofii edukacji najbardziej służy metoda synergetyczna, która opiera się na podejściu syntetycznym³⁷. Przegląd rozwoju filozofii edukacji na Ukrainie prowadzi do wniosku, że istnieją dwa kierunki rozwoju tej dziedziny (mówienie o szkołach jest jeszcze przedwcześnie). Pierwszy kierunek tworzą uczeni z Kijowa (nurt kijowski), przyjmuje on bardziej teoretyczną postać. Drugi natomiast jest formowany przez naukowców z Połtawy (nurt połtawski). Nurt ten jest skierowany na praktyczną realizację pedagogicznych osiągnięć.

³⁷ Клепко С. Що вміють робити філософи // Управління освітою. – 2002. – № 7. – С. 12.

³⁸ W. Łutaj. Współczesna filozofia edukacji, Kijów, 1996, s.59.